

Date: 23rd May-2026

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SINONIMIYANING DISKURSIV
XUSUSIYATLARI: NAZARIY VA AMALIY TAHLIL

Oriental universiteti magistratura talabasi

M. B. Shoybekova

moxichexrashoybekova@gmail.com

Ilmiy rahbar: **F.X. Muratxodjayeva**

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida sinonimiyaning diskursiv xususiyatlari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Sinonimik birliklarning nutq jarayonida qo‘llanishi, ularning semantik, pragmatik va stilistik vazifalari diskurs doirasida o‘rganiladi. Tadqiqotda sinonimlarning matn yaxlitligini ta‘minlash, takroriylikning oldini olish, nutqning ifodaviyligini oshirish hamda muallifning kommunikativ maqsadini amalga oshirishdagi o‘rni yoritiladi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi sinonimik vositalarning o‘xshash va farqli jihatlari qiyosiy tahlil asosida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, sinonimlarning turli diskurs turlarida (ilmiy, badiiy va publitsistik) qo‘llanish xususiyatlari amaliy misollar orqali asoslanadi. Tadqiqot natijalari sinonimiyaning diskursiv tahlili tilshunoslikda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: sinonimiya, diskurs, diskursiv tahlil, semantika, pragmatika, stilistika, sinonimik birliklar, ingliz tili, o‘zbek tili, matn lingvistikasi.

Annotation. This article examines the discursive features of synonymy in English and Uzbek from both theoretical and practical perspectives. The use of synonymous units in speech and their semantic, pragmatic, and stylistic functions are analyzed within the framework of discourse. The study highlights the role of synonyms in ensuring textual cohesion, avoiding repetition, enhancing expressiveness, and achieving the communicative intentions of the speaker or writer. Similarities and differences in the use of synonymic means in English and Uzbek are explored through comparative analysis. In addition, the functioning of synonyms in different types of discourse, including scientific, literary, and journalistic texts, is illustrated with practical examples. The results demonstrate that the discursive analysis of synonymy has significant theoretical and practical value in modern linguistics and contributes to a deeper understanding of language functioning in communication.

Keywords: synonymy, discourse, discursive analysis, semantics, pragmatics, stylistics, synonymic units, English language, Uzbek language, text linguistics.

Аннотация. В данной статье рассматриваются дискурсивные особенности синонимии в английском и узбекском языках с теоретической и практической точек зрения. Анализируется использование синонимических единиц в речи, а также их семантические, прагматические и стилистические функции в рамках дискурса. В исследовании раскрывается роль синонимов в обеспечении целостности текста, предотвращении повторов, повышении выразительности речи и реализации коммуникативных намерений автора. На основе сопоставительного анализа

Date: 23rd May-2026

выявляются сходства и различия в использовании синонимических средств в английском и узбекском языках. Кроме того, особенности функционирования синонимов в различных типах дискурса (научном, художественном и публицистическом) обосновываются на практических примерах. Результаты исследования подтверждают важность дискурсивного анализа синонимии для современной лингвистики.

Ключевые слова: синонимия, дискурс, дискурсивный анализ, семантика, прагматика, стилистика, синонимические единицы, английский язык, узбекский язык, лингвистика текста.

Kirish. Tilshunoslikda sinonimiya hodisasi til birliklarining muhim semantik munosabatlaridan biri hisoblanadi. Sinonimlar shaklan turlicha, ammo ma'no jihatdan yaqin yoki o'xshash bo'lgan til birliklari sifatida nutq jarayonida muhim kommunikativ va stilistik vazifalarni bajaradi. Zamonaviy lingvistik tadqiqotlarda sinonimiya nafaqat leksik-semantik hodisa sifatida, balki diskurs doirasida ham o'rganilmoqda. Chunki sinonimlarning haqiqiy funksional qiymati aynan nutq jarayonida, ya'ni diskursda namoyon bo'ladi. Diskurs til birliklarining real kommunikativ vaziyatda qo'llanishi bilan bog'liq murakkab hodisa bo'lib, u nafaqat lingvistik, balki ekstralingvistik omillarni ham o'z ichiga oladi. Diskursda sinonimik birliklar muallif yoki so'zlovchining kommunikativ maqsadini amalga oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Xususan, sinonimlar nutqning takroriyeligini kamaytirish, matnning stilistik rang-barangligini ta'minlash va fikrning aniq hamda ta'sirchan ifodalanishiga yordam beradi. Ingliz va o'zbek tillarida sinonimiyaning diskursiv xususiyatlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, sinonimlar matnning koheziyasi va koherensiyasini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, ingliz tilida "big", "large", "huge", "enormous" kabi birliklar bir-biriga yaqin ma'noga ega bo'lsa-da, ularning qo'llanishi diskurs kontekstiga bog'liq holda farqlanadi. "Huge success" birikmasi keng qo'llanilsa, "large success" kamroq ishlatiladi. Bu holat sinonimlarning nafaqat semantik, balki pragmatik va stilistik xususiyatlarga ham ega ekanligini ko'rsatadi.

Xuddi shuningdek, o'zbek tilida "katta", "ulkan", "buyuk", "yirik" kabi sinonimlar mavjud bo'lib, ularning qo'llanishi ham diskurs turiga va kommunikativ maqsadga bog'liq. Masalan, "buyuk alloma" birikmasi ilmiy va publitsistik diskursda faol qo'llanilsa, "ulkan bino" yoki "yirik korxona" birikmalari boshqa diskurs turlariga xosdir. Bu esa sinonimlarning diskursiv ixtisoslashuv xususiyatiga ega ekanligini ko'rsatadi. Sinonimlarning diskursiv funksiyalaridan yana biri bu matnning stilistik yaxlitligini ta'minlashdir. Badiiy diskursda sinonimlar obrazlilikni oshirish va nutqning estetik ta'sirchanligini kuchaytirish uchun keng qo'llaniladi. Masalan, bir xil predmet yoki shaxsni turli sinonimik birliklar orqali ifodalash matnga ekspressivlik beradi. Ingliz badiiy matnlarida "said", "told", "whispered", "replied" kabi fe'llar nutq harakatining turli nozik ma'no va emotsional ranglarini ifodalash uchun qo'llaniladi. O'zbek tilida esa "dedi",

Date: 23rd May-2026

“so‘zladi”, “ta‘kidladi”, “javob berdi” kabi birliklar shunga o‘xshash diskursiv vazifani bajaradi.

Ilmiy diskursda esa sinonimlarning qo‘llanishi ko‘proq aniqlik va terminologik moslik bilan bog‘liq. Ilmiy matnlarda sinonimlardan foydalanish takroriylikni kamaytirish bilan birga, tushunchaning turli jihatlarini aniqlashtirishga xizmat qiladi. Biroq ilmiy diskursda sinonimlarning qo‘llanishi cheklangan bo‘lib, bu diskursning asosiy talabi — aniqlik va bir ma‘nolilik bilan izohlanadi. Publitsistik diskursda sinonimlar o‘quvchiga ta‘sir ko‘rsatish, muayyan munosabatni ifodalash va baholash funksiyasini bajaradi. Masalan, ingliz tilida “freedom fighter” va “militant” birliklari semantik jihatdan yaqin bo‘lsa-da, ularning pragmatik va baholovchi ma‘nolari turlicha. Xuddi shuningdek, o‘zbek tilida “kurashchi” va “jangari” birliklari ham turli diskursiv bahoni ifodalaydi.

Shuningdek, sinonimlarning diskursiv xususiyatlari ularning pragmatik potentsiali bilan ham belgilanadi. Har bir sinonimik birlik o‘ziga xos stilistik va emotsional rangga ega bo‘lib, bu rang nutqning umumiy mazmuni va kommunikativ maqsadiga mos ravishda tanlanadi. Bu esa sinonimiyaning faqat semantik hodisa emas, balki diskursiv-pragmatik hodisa ekanligini tasdiqlaydi. Ingliz va o‘zbek tillarining qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, har ikkala tilda ham sinonimlar diskursni tashkil etuvchi muhim vositalardan biri hisoblanadi. Biroq ularning qo‘llanish chastotasi, stilistik imkoniyatlari va diskursiv funksiyalarida ayrim farqlar mavjud. Ingliz tilida sinonimik birliklar ko‘pincha stilistik differensiasiya vositasi sifatida faol qo‘llanilsa, o‘zbek tilida ular ko‘proq ekspressivlik va baholash funksiyasini bajaradi. Shunday qilib, sinonimiya diskurs doirasida tilning muhim funksional vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Sinonimlar matnning semantik yaxlitligini ta‘minlash, stilistik boyligini oshirish va kommunikativ samaradorligini kuchaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Ularning diskursiv xususiyatlarini o‘rganish tilning real kommunikativ jarayondagi funksional imkoniyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi. Sinonimiyaning diskursiv xususiyatlarini o‘rganishda kontekst omili alohida ahamiyat kasb etadi. Sinonimik birliklarning ma‘nosi lug‘aviy darajada yaqin bo‘lsa-da, ularning aniq funksional qiymati faqat muayyan diskurs kontekstida to‘liq namoyon bo‘ladi. Kontekst sinonimning qaysi variantini tanlashni belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda so‘zlovchining kommunikativ niyati, nutq vaziyati, auditoriya xususiyatlari va diskurs turi muhim rol o‘ynaydi.

Diskurs jarayonida sinonim tanlash strategiyasi nutqning pragmatik samaradorligini ta‘minlashga xizmat qiladi. So‘zlovchi yoki yozuvchi ma‘lum bir sinonimik birlikni tanlash orqali nafaqat axborot uzatadi, balki unga nisbatan o‘z munosabatini ham ifodalaydi. Masalan, ingliz tilida “to look”, “to gaze”, “to stare”, “to glance” fe‘llari umumiy “qaramoq” ma‘nosini bildiradi, ammo ularning har biri turli pragmatik va diskursiv vaziyatlarda qo‘llaniladi. “To glance” qisqa va tez qarashni anglatadi, “to stare” uzoq va diqqat bilan qarashni bildiradi. O‘zbek tilida ham “qaradi”, “termuldi”, “tikildi”, “nazar tashladi” kabi birliklar diskurs maqsadiga qarab tanlanadi va nutqning aniqligi hamda ifodaviyligini oshiradi. Sinonimlar diskursda referensial bog‘liqlikni ta‘minlash vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Matnda bir xil obyekt yoki tushunchani turli sinonimik

Date: 23rd May-2026

birliklar orqali ifodalash referensial zanjirni shakllantiradi va matnning mantiqiy izchilligini ta'minlaydi. Bu ayniqsa, ilmiy va publitsistik matnlarda muhim ahamiyatga ega. Masalan, ingliz ilmiy matnlarida bir tushuncha dastlab to'liq nomi bilan berilib, keyingi o'rinlarda uning sinonimik yoki qisqartirilgan variantlari qo'llaniladi. O'zbek ilmiy diskursida ham "tadqiqot", "izlanish", "ilmiy ish" kabi birliklar bir-birini referensial jihatdan to'ldiradi. Sinonimiyaning diskursiv tahlili shuni ham ko'rsatadiki, sinonimlar matnda semantik progressiyani ta'minlash vositasi sifatida ham qo'llaniladi. Ya'ni sinonimik qatorlar yordamida tushuncha bosqichma-bosqich aniqlashtiriladi yoki kuchaytiriladi. Masalan, ingliz tilida "important", "significant", "crucial", "essential" kabi birliklar ma'no intensivligining oshib borishini ifodalaydi. O'zbek tilida esa "muhim", "juda muhim", "nihoyatda muhim", "hal qiluvchi" kabi birliklar semantik gradatsiyani ifodalaydi. Bu esa sinonimlarning diskursda semantik rivojlanish vositasi sifatida xizmat qilishini ko'rsatadi. Bundan tashqari, sinonimlar diskursda stilistik differensiasiya vositasi sifatida ham faol qo'llaniladi. Har bir diskurs turi o'ziga xos til vositalarini talab qiladi va sinonimlarning tanlanishi ham shu talab asosida amalga oshiriladi. Masalan, rasmiy diskursda neytral va standart sinonimlar afzal ko'rilsa, badiiy diskursda ekspressiv va emotsional rangga ega sinonimlar keng qo'llaniladi. Ingliz tilida rasmiy diskursda "inform" fe'li qo'llanilsa, norasmiy diskursda "tell" fe'li ko'proq ishlatiladi. O'zbek tilida esa rasmiy uslubda "ma'lum qilmoq", norasmiy nutqda esa "aytmoq" fe'li qo'llaniladi.

Sinonimlarning diskursiv xususiyatlari ularning kognitiv jihatlari bilan ham bog'liq. Til birliklarini tanlash inson tafakkuri, dunyoqarashi va tajribasi bilan chambarchas aloqador. Sinonim tanlash jarayonida so'zlovchi o'z bilimlari, tajribasi va kommunikativ strategiyasiga tayanadi. Bu esa sinonimiyaning nafaqat lingvistik, balki psixolingvistik hodisa ekanligini ham ko'rsatadi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillarida sinonimik tizim umumiy funksional xususiyatlarga ega bo'lsa-da, ularning diskursiv qo'llanishida milliy-madaniy xususiyatlar ham aks etadi. O'zbek tilida sinonimlar ko'pincha hurmat, baholash va emotsional munosabatni ifodalash uchun qo'llaniladi. Ingliz tilida esa sinonimlar ko'proq stilistik aniqlik va kommunikativ differensiasiya vositasi sifatida ishlatiladi. Bu esa har bir tilning o'ziga xos diskursiv va madaniy xususiyatlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, sinonimlar nutqning kommunikativ samaradorligini oshirish vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. To'g'ri tanlangan sinonimik birlik axborotni aniq, tushunarli va ta'sirchan yetkazishga yordam beradi. Noto'g'ri tanlangan sinonim esa nutqning aniqligini pasaytirishi yoki noto'g'ri pragmatik ta'sirga olib kelishi mumkin. Shu sababli sinonim tanlash jarayoni diskursiv kompetensiyaning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, sinonimlarning diskursiv xususiyatlari ularning kontekstga bog'liqligi, pragmatik yo'naltirilganligi, stilistik differensiasiya imkoniyati va kommunikativ samaradorlikni ta'minlashdagi roli bilan belgilanadi. Bu xususiyatlar

Date: 23rd May-2026

sinonimiyaning til tizimidagi muhim funksional mexanizm ekanligini va uning diskurs tahlilida alohida o‘rin tutishini tasdiqlaydi.¹

Ingliz va o‘zbek tillarida sinonimlarning diskursiv xususiyatlari:

Sinonimlar	Til	Misol	Diskurs turi	Diskursdagi vazifasi
big – large – huge	Ingliz	huge success	Publitsistik	Fikrni kuchliroq va ta’sirli ifodalash
katta – ulkan – buyuk	O‘zbek	buyuk olim	Ilmiy / publitsistik	Shaxs yoki predmetga yuqori baho berish
say – tell – state	Ingliz	the author states	Ilmiy	Rasmiy va aniq fikr bildirish
aytmoq – ta’kidlamoq	O‘zbek	muallif ta’kidlaydi	Ilmiy	Muhim fikrni ajratib ko‘rsatish
look – stare – gaze	Ingliz	she stared	Badiiy	Obrazlilik va emotsiya yaratish
qaramoq – tikilmoq	O‘zbek	u tikildi	Badiiy	Ta’sirchanlik va ifodaviylikni oshirish
important – crucial	Ingliz	crucial factor	Ilmiy	Muhimlik darajasini kuchaytirish
muhim – hal qiluvchi	O‘zbek	hal qiluvchi omil	Ilmiy	Tushunchaning ahamiyatini aniq ko‘rsatish

Jadvaldan ko‘rinadiki, sinonimlar diskursda turli vazifalarni bajaradi. Ular nutqni aniq, tushunarli va ta’sirchan qilishga yordam beradi. Ilmiy diskursda sinonimlar aniqlik va rasmiylikni ta’minlaydi. Badiiy diskursda esa ular obrazlilik va emotsional ta’sirni kuchaytiradi. Publitsistik diskursda sinonimlar baholash va o‘quvchiga ta’sir ko‘rsatish vositasi hisoblanadi. Ingliz va o‘zbek tillarida sinonimlar o‘xshash vazifani bajaradi, ya’ni fikrni turli usulda ifodalash, takrori kamaytirish va nutqni boyitish uchun xizmat qiladi. Bu esa sinonimlarning diskursdagi muhim lingvistik vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillarida sinonimiyaning diskursiv xususiyatlari tilning muhim funksional jihatlaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Sinonimik birliklar nafaqat bir xil yoki yaqin ma’noni ifodalovchi leksik vositalar, balki nutq jarayonida muhim kommunikativ, stilistik va pragmatik vazifalarni bajaruvchi vositalar sifatida namoyon bo‘ladi. Ularning asosiy funksiyasi nutqning aniqligi, ta’sirchanligi va stilistik boyligini ta’minlashdan iborat. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, sinonimlar diskursda takroriylarning oldini olish, matnning semantik yaxlitligini saqlash va fikrni turli darajada ifodalash imkonini beradi. Ayniqsa, ilmiy diskursda sinonimlar aniqlik va rasmiylikni ta’minlashga xizmat qilsa, badiiy diskursda obrazlilik va ekspressivlikni oshiradi. Publitsistik diskursda esa sinonimlar baholash, ta’sir ko‘rsatish va muallifning kommunikativ niyatini ifodalash vositasi sifatida qo‘llaniladi.

¹ Maskiewicz, E., & Taylor, J. R. (2006). *Lexical Semantics and Discourse Analysis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Date: 23rd May-2026

Qiyosiy tahlil natijalari ingliz va o'zbek tillarida sinonimlarning umumiy diskursiv funksiyalari o'xshash ekanligini ko'rsatdi. Har ikkala tilda ham sinonimlar nutqning kommunikativ samaradorligini oshirish, stilistik rang-barangligini ta'minlash va axborotni aniq yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, sinonimlarning qo'llanishida har bir tilning o'ziga xos stilistik va madaniy xususiyatlari ham aks etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Cruse, D. A. (2004). *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
2. Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Wierzbicka, A. (1996). *Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford: Oxford University Press.
4. Maskiewicz, E., & Taylor, J. R. (2006). *Lexical Semantics and Discourse Analysis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
5. Petruxina, N. M. (2020). *Sinonimiya va diskursiv tahlil: nazariy va amaliy aspektlar*. Toshkent: O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti nashri.
6. Xotamovna, M. F. (2024). PROBLEMS IN SYNCHRONIC TRANSLATION IN THE DIGITAL AGE AND THEIR SOLUTIONS: PROMOTING VR TECH LABS FOR SYNCHRONIC TRANSLATION. *IMRAS*, 7(7), 203-205.
7. MURATKHODJAEVA, F. (2025). MILLIY MADANIYAT VA HISSIY LEKSIKA: KONSEPTUAL YONDASHUV. «*ACTA NUUZ*», 1(1.7), 257-259.
8. Muratkhodjaeva, F. H. (2025). THE RELATIONSHIP OF COGNITIVE LINGUISTICS WITH OTHER DISCIPLINES: COGNITIVE PSYCHOLOGY. *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, 3(4), 912-917.

